

KIRJA-ARVOSTELU

Sami Pekola

Suomen-politiikkaa mahdollisuuksien rajoissa

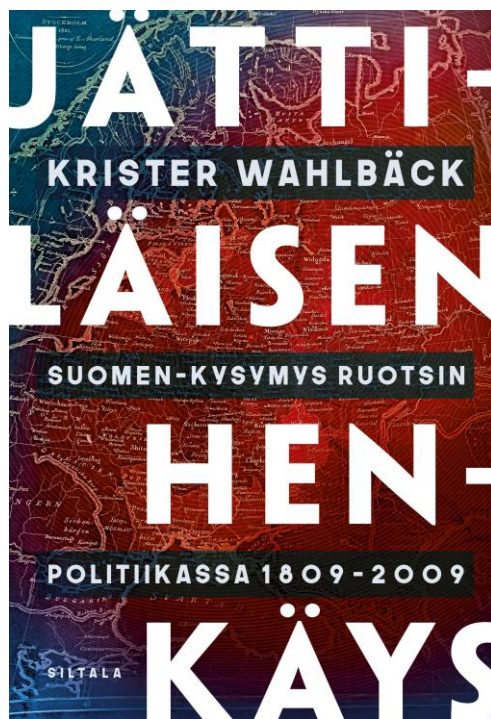
Krister Wahlbäck, *Jättiläisen henkäys. Suomen-kysymys Ruotsin politiikassa 1809–2009*. Suomentanut Heikki Eskelinen. Siltala, 2020 (2011). 529 s.

Arvostetun Suomen-tutkijan, professorin ja diplomaatin Krister Wahlbäckin (1937–2013) vuoden 2011 suurteos saatiin suomeksi vasta vuonna 2020. *Jättiläisen henkäys. Suomen-kysymys Ruotsin politiikassa 1809–2009* pysyy pääotsikossaan, vaikka sisältää useita ruotsalaiselle yleisölle tarkoitettuja tiiviitä selostuksia Suomen historian tapahtumista. Suomalaiselle lukijalle teos antaa himoitsemiamme vastauksia kysymykseen: mitä ne meistä ajattelevat?

Teoksen alkupiste on looginen: Ruotsin valtakunnan hajoaminen. Aihe oli ajankohtainen kirjoittamishetkellä, koska 200-vuotismerkkivuoden (ei juhluvuoden) tunnelmissa oli tarpeen tehdä laajakaarinen katsaus maidemme valtiollisesti erillisen mutta monin tavoin yhteisen historian ajanjaksoon.

Wahlbäckin ote on esseistinen, eikä kaihdakaan värikkäitä kuvauksia tai ytimekkäitä yleistyksiä. Kirja nojaa pääosin aiempaan, myös Wahlbäckin omaan, tutkimukseen. Tämä lienee ainoa mahdollinen tapa 200 vuoden ajanjakson kattamiseen. Aihepiiriä tarkemmin tonkivan kannalta on hyödyllistä, että Wahlbäck kertoo kussakin luvussa, mihin päälähteisiin tiedot perustuvat ja käyttää täsmäviittauksia sopivin kohdin.

Ajan hengen muutoksen voi aistia kirjan päättävästä luvusta, jossa silloisen nykytodellisuuden kuvaus näyttäytyy 2020-lukulaisittain harmonisena: seesteinen EU-jäsenyys, kylmän sodan aikaiset huolet historiaa ja Uusi Eurooppa, jossa valtiollista väkivaltaa ei enää voisi käyttää tai edes uhata sillä. Wahlbäck kuitenkin myös haastelee tuolloin nousseita poliittisia tuulia ja kantaa huolta, osataanko Suomessa jatkossakin ymmärtää pohjoismaisen suuntauksen tärkeys ja vaalia yhteistä kieli- ja kulttuuriperintöä: pidettäisiinkö Suomea muussa maailmassa itäisimpänä Pohjoismaana vai pohjoisimpana Baltian maista? Jälkimmäisestä luokituksesta Suomi on Wahlbäckin mukaan pyrkinyt pysymään irti vuodesta 1809 lähtien.

Kuva 1. Krister Wahlbäck, *Jättiläisen henkäys. Suomen-kysymys Ruotsin politiikassa 1809–2009*. Suomentanut Heikki Eskelinen. Siltala, 2020 (2011). 529 s.

Ruotsin eksistentiaalisen vuosien 1809–1991 Suomen-kysymyksen Wahlbäck määrittelee seuraavasti: mitä voimme tehdä tukeaksemme kansaa, joka pitää jättiläisen välimatkan päässä siitä riippumatta, onko jätti juuri nyt hyväntahtoinen vai tyytymätön, houkutteleva vai uhkaava, keisarillinen vai kommunistinen? Kirjan nimi pohjautuu Ruotsin Helsingin-lähettiläänä 1964–71 toimineen Ingemar Hägglöfin mietteeseen.

Rajatematikka nousee kirjassa usein esiin. Se liittyy myös Wahlbäckin kuvaamaan Ruotsin vuoden 1812 politiikan perusteisiin. Sitä leimasi strateginen yhteisymmärrys, jonka puitteissa Venäjä osti Ruotsin hyväksymisen Suomen päätymiselle Venäjän valtaan ja vastineeksi tuki Ruotsia Norjan haltuunotossa. Aiemmin Venäjä oli rientänyt tukemaan Tanskaa, kun Ruotsi oli yrittänyt saada Norjan ”luonnollisia rajojaan” tavoitellen. Uuden reaalipoliittisen asemoitumisen mukaisesti Suomen toivoton takaisin havittelemisen ja vanhat suurvaltahaaveet saivat jäädä. Ruotsi alkaisi noudattaa politiikkaa, jossa se eristäisi itsensä uusien rajojensa sisään ja välttäisi osallistumasta eurooppalaisiin kiistoihin. Vuosisadan lopulla alettiin yleisemmin puhua puolueettomuudesta.

Wahlbäck pitää onnekkana, että ruotsalaisten tavoite saada itäraja Kemijoelle ei onnistunut. Tällöin Ruotsi olisi saanut entistä suuremman vähemmistöongelman kuin rajan länsipuolisessa Tornionlaaksossa sai. Wahlbäck kuvaa silottelematta, miten suhtautuminen Tornionlaakson suomalaisiin muuttui kielellisiä ja kulttuurisia poikkeuksia kaihtaneen nationalismin sekä muodikkaiden rotuoppien myötä yhä suvaitsemattommaksi. Rajaseudun asukkaat pitivät edelleen tiiviitä yhteyksiä suomenpuolisiin naapureihinsa ja sukulaisiinsa, Venäjän alamaisiin. Tämä nähtiin turvallisuushkaksi, jos suomenkieliset alkaisivat toimia itänaapurin etujen mukaisesti. Ruotsalaistamista pidettiin myös varsinkin alueen lasten ”omana parhaana” ajatellen heidän tulevaisuudenmahdollisuuksiaan ruotsalaisessa koulu- ja työelämässä.

Vaikka ei muodollisesti, venäläisten suvaitsevainen suhtautuminen Suomen itsehallintoon oli kuitenkin vuoden 1812 politiikan jatkumisen julkilausumaton edellytys. Suomen hyvä kohtelu oli omiaan hälventämään ruotsalaisten pelkoja venäläisten aikeista ja heikensi tarvetta Ruotsin sotilaalliseen länsiliitoutumiseen. Suomi oli saanut Venäjän imperiumin osanakin säilyttää Ruotsin ajan lait ja yhteiskuntajärjestyksen, mikä takasi yhteiskunnallisen jatkuvuuden ja edesauttoi tiiviiden rajan ylittävien yhteyksien ylläpitämistä.

Vuosisadan vaihteen venäläistämistoimien alkaessa menetettiin Wahlbäckin mukaan Suomen aseman rauhoittava vaikutus Ruotsin ja Venäjän välisenä puskurina. Samaan aikaan Ruotsin ja Norjan välit olivat jännitteiset ja unioni purkautui 1905. Ruotsissa nousi arvioita, joiden mukaan vuoden 1812 politiikka oli johtanut katastrofiin. Seurauksena ei kuitenkaan ollut vanhanaikaisia revanssihaaveita vaan reaktio oli voimakkaan puolustusellinen.

Wahlbäck kuvaa, miten Suomen-kysymys nousi Ruotsissa tapetille Krimin sodan aikojen lisäksi vielä ensimmäisen maailmansodan alkuvaiheissa: Saksa kosiskeli melko ponnettomasti Ruotsia puolelleen maalaillen kuvaa Ruotsille kuuluvasta Ahvenanmaasta ja Ruotsin holhousvallan alaisesta itsenäisestä Suomesta. Lopulta kaikki meni Ruotsin kannalta suotuisasti, koska rajanaapuriksi ei tullut Leninin Venäjää, eikä Saksan ylivallan alaista Suomea. Suomi puolestaan varmisti paikkansa länsivaltojen johtamassa Euroopassa, Ruotsin puuttumisesta huolimatta – ja joidenkin ruotsalaisten mielestä juuri siitä syystä.

Suomen itsenäistyminen merkitsi Ruotsin vuoden 1812 politiikan päättymistä, koska niin Ruotsi kuin Venäjä tunnustivat Suomen itsenäisyyden. Tätä seurannutta, kylmän sodan loppuun asti kestänyttä Ruotsin Suomen-politiikkaa Wahlbäck kuvaa mahdollisen tuen politiikaksi: Ruotsi toivoi Suomelle kaikkea hyvää, mutta pidätti itselleen oikeuden harkita vapaasti, mahdollistavatko ulko- ja sisäpoliittiset edellytykset tuen antamisen Suomelle sen itsenäisyyttä uhkaavassa tilanteessa.

Ruotsin oma valtionrajojen sisälle rajoittunut nationalismi oli Wahlbäckin mukaan jo vuosisadan vaiheessa muuttunut teollisuusnationalismiksi, joka sai vauhtia erityisesti 1920-luvun jälleenrakennuksen

vuosina. Vanha sentimentaalisuus Suomea kohtaan haihtui ja itsenäiseen itänaapuriin alettiin suhtautua käytännöllisesti. Sopusointuisesta suhteesta ei kuitenkaan heti voinut puhua, kun Ahvenanmaan-kysymys hiersi etelässä ja rajan länsipuolisen Tornionlaakson ruotsalaistamispolitiikka pohjoisessa.

Teoksessa muistutetaan, että yhtenäisen Ruotsin aikana nykyinen Suomi ei ollut mitään itäistä reuna-aluetta. Valtakunnan vanha itä-länsisuuntainen pääakseli kulki Tukholmasta Turkuun ja Viaporiin, välillä jopa idemmäs. Jo vuoteen 1818 mennessä tämä oli pitkälti *förbi*. Kuningas Kaarle Juhanan säädylle linjaaman mukaisesti Ruotsi ei osallistuisi mihinkään kiistoihin, jotka eivät koske Skandinavian kumpakaan kansakuntaa, mutta ei myöskään sallisi sekaantumista sisäisiin asioihinsa – Suomi kuului ulkoasioihin. Myös 1800-luvun koulukirjoista, virallisen historiankirjoituksen valiolahteista, *rikssprängningenin* jälkeinen Suomi häivytettiin: niissä ei puhuta vuoden 1809 jälkeisestä suuriruhtinaskunnasta. Det som har varit har farit.

Wahlbäckin arvioiden uskottavuutta lisää, että ne pohjautuvat Suomen historian perusteellisen tutkimisen lisäksi vankkaan kokemukseen diplomaattina Suomen 1900-luvun jälkipuoliskon nivelvaiheissa. Teoksen loppupuolella Wahlbäckin omat silmännäkijähavainnot nousevat suurempaan rooliin, mutta poliittikkomuistelijoilta tyypilliseen oman hännän nostamiseen tai historiantekijyyden paisutteluun ei tietenkään mennä.

Kirjoittajan suhtautumista leimaa aatteellisiin katsantokantoihin lukkiutumaton realismi – varmasti hyödyllistä Suomen asioita käsittelevälle ruotsalaisvirkamiehelle. Suomalaislukija saa hyvän käsityksen siitä, millainen on ollut Ruotsin Suomeen asemoitumisen pitkä linja ja mitkä suoranaisesti Suomeen liittymättömät tekijät siihen ovat voineet vaikuttaa. Naivi idealismi ei tule päällimmäisenä mieleen, vaikka ruotsalaiseen retoriikkaan se on saattanut monien suomalaisten mielestä kuulua.

Pääosa teoksen sivumäärästä kuluu Suomen itsenäisyyden ajan ja erityisesti sen keskeisten käännteiden kuvaamiseen. Tällöin myös detaljitaso tihenee, joten pääosin sujuvasta ilmaisusta ja suomennoksesta huolimatta kirja ei välttämättä ole vauhdilla etenevä lukuelämys toisin kuin esimerkiksi Herman Lindqvistin suomeksi vuonna 2003 ilmestynyt *Ruotsin historia. Jääkaudesta tulevaisuuteen*.

Wahlbäck tuo esiin historiallisia tietoja ja tulkintoja oikeellisesti ja tasapainoisen tuntuisesti. Silti ainakin suomennokseen on päätyneet kummallinen hajamaininta, jonka mukaan *Hufvudstadsbladetin* artikkelissa olisi arvosteltu jyrkästi kartanonomistaja Hjalmar Linderin toimeenpanemia kostotoimia. Todellisuudessa pakomatkaltaan Ruotsista palannut Linder ryhtyi oman etunsa kannalta liian varhain kritisoi-maan voittajapuolen ylilyöntejä 28.5.1918 julkaistussa mielipidekirjoituksessaan ”Nog med blodbad!” (ks. <https://www.1918.finlit.fi/hjalmar-linder>). *HBL:n* toimituksen vastaus oli selvä: ”Yhteiskunnan syvästi häpäisty oikeudentunto vaatii kosta.” Linder sai tappouhkauksia ja pakeni maasta kohti kurjaa kohtaloon. Usein ei ole turvallisinta toimia oikein väärään aikaan, sen tietää Suomi ja Wahlbäckin teoksen perusteella yleensä myös Ruotsi.

Sami Pekola on oikeustieteen, valtiotieteiden ja filosofian maisteri, joka tekee Suomen pohjoisen länsirajan ylittävää toimintaa koskevaa väitöskirjaansa Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnassa. Ajanjakso 1809–1863 ei ollut valtiotyön vaan valtioaamun aikaa.